

Світлана ГОРОВА,
бібліограф I кат. НБУВ

СТАНОВЛЕННЯ АНАЛІТИЧНОЇ РОБОТИ БІБЛІОТЕК В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ

У статті розглядається бібліотечна аналітика в контексті розвитку потреб користувачів, пов'язаних з необхідністю освоєння значних обсягів суспільно значущої інформації, розміщеної у фондах бібліотек.

Ключові слова: аналітика, аналітична діяльність, предметна сфера державного управління, інформаційна діяльність, інформаційно-аналітична діяльність, моніторингова діяльність, запити на аналітичну продукцію.

Значні обсяги інформації, якою оперують сучасні користувачі, обумовлюють необхідність її ефективної структуризації, узагальнення. У зв'язку з цим у суспільстві зростає затребуваність у різноманітній аналітичній продукції. Введення її в обіг, і це постійно підтверджується практикою, підвищує ефективність використання інформаційних ресурсів, сприяє підвищенню якості практичної діяльності у всіх сферах суспільного життя.

Аналітична діяльність, її методи та технічні засоби динамічно розвиваються, реагуючи на соціально-економічні, політичні та інші зміни в житті суспільства, складність та різноманітність, накопичення нових знань та інформації. І якщо раніше, зазначає канд. пед. наук, д-р ХДАК О. Кобелев, термін «аналітика» застосовувався самостійно, то сьогодні в інформаційному суспільстві дедалі частіше до нього додається слово «інформація» і він вживається вже як новий термін «інформаційно-аналітична» діяльність [5]. Сучасна практика бібліотечної діяльності дає підставу певною мірою погодитись із пропозицією дослідника, розглядаючи поняття «інформаційно-аналітична» діяльність як збірне, до якого входить також і термін «аналітика».

Відповідно до даного типу діяльності в інформаційній сфері набувають зростаючого значення інформаційно-аналітичні структури як самостійні, за типом відомих на Заході «фабрик думки», так і тих, що створюються в структурах органів державної влади, громадських організацій, у бізнесі та ін.

Таку необхідність, зокрема, показує аналіз «предметної сфери державного управління, і виділення пріоритетних програмно-цільових настанов, що враховують інтереси держави та окремих регіонів» [3]. Згідно з потребами даної системи бібліотечні установи можуть

організувати виробництво аналітичних продуктів, виходячи з вивчення громадської думки, шляхом аналізу системи матеріалів електронних і друкованих ЗМІ, огляду змісту наукового доробку у сфері монографічної літератури, системи документного аналізу, що міститься у фондах бібліотек. Відповідні продукти готуються бібліотеками, виходячи з запитів центральних та регіональних управлінських структур відповідно до вже відпрацьованої тематики. Бібліотечні установи сьогодні сприяють доступу суб'єктів господарювання в регіонах до постійно поповнюваних ресурсів правової інформації, аналізують передовий досвід, пропагують здобутки науково-технічного прогресу та ін. На етапі виходу з економічної кризи актуальною для широкого кола корпоративних користувачів є система матеріалів про перебіг економічних перетворень, інвестиційну політику, розвиток міжнародного економічного співробітництва. Важливими є також аналітичні матеріали, пов'язані з розкриттям інформаційних ресурсів стосовно податкової політики функціонування фінансово-бюджетної сфери, соціальної проблематики, охорони правопорядку, ефективної боротьби зі злочинністю, шляхів вирішення екологічних проблем та ін.

Активізують задоволення суспільних запитів в аналітичній продукції також вітчизняні наукові установи. Однак робота всіх цих структур не може повністю задовольняти суспільні запити. У зв'язку з нерозвинутістю ринку інформаційних продуктів та послуг самостійні інформаційно-аналітичні структури, наукові установи у своїй більшості на сьогодні ще не можуть стабільно і повною мірою забезпечувати потреби, пов'язані з їх функціонуванням, за рахунок реалізації аналітики. Інформаційно-аналітичні підрозділи в структурі установ і організацій виконують, як правило, вузькопрофесійні функції, дотримуються конфіденційності у сфері діяльності і не можуть задовольняти запити широкого кола користувачів.

Водночас практика розвитку інформаційної діяльності провідних бібліотек демонструє реальність можливість задоволення запитів широкого кола сучасних користувачів інформаційно-аналітичними продуктами й послугами саме в розгалуженій системі цих установ. Це стає можливим при введенні сучасних інформаційних технологій в їх діяльність, організаційну перебудову й кадрове вдосконалення. При реалізації даних умов бібліотечні установи перетворюються в сучасні інформаційні центри – ефективні посередники між інформаційними масивами сучасності й користувачем, стають важливим джерелом виробництва і розповсюдження власної інформаційно-аналітичної продукції, що розкриває зміст значущих інформаційних ресурсів, що перебувають у розпорядженні суспільства. Більше того, зі значною переконливістю можна стверджувати, що без бібліотечної системи вирішити проблему ефек-

тивного забезпечення сучасних інформаційно-аналітичних запитів суспільства буде неможливо.

Насамперед практика бібліотечної діяльності у сфері виробництва інформації про інформацію має вже досить широкий асортимент відповідних жанрів, орієнтованих як на бібліотечних відвідувачів, так і на дистантного, насамперед корпоративного користувача. І якщо сучасні види інформаційної продукції бібліотек, як правило, удосконалюють за допомогою електронних інформаційних технологій традиційні види продуктів – інформаційних, довідково-інформаційних, реферативних та ін., то аналітичні продукти – тематичні огляди інформаційних ресурсів, розробки на рівні занурення в глибину концептуальних рішень, прогнозно-рекомендаційних установок, нарешті, аналітика, пов'язана з осмисленням розвитку й застосування інформаційних технологій, сучасного бібліотечного аспекту даної проблеми – перебувають на рівні становлення, еволюції в напрямі забезпечення користувача уявленнями про найбільш продуктивне використання інформації.

Вивчення суспільних запитів на аналітичну інформацію бібліотек дає підстави для висновку про зростаючі потреби в аналітичному осмисленні нині існуючих проблем суспільного життя в усіх напрямках його розвитку. Так, дедалі більш важливу роль аналітика відіграє в життєдіяльності держави, у реалізації влади.

Стимулами розвитку аналітичної діяльності бібліотек є також постійна динаміка демократичних перетворень, що виявляється в Україні насамперед у численних виборчих процесах, маневрах політичних сил. Варто при цьому сказати, що, на жаль, ці маневри на сьогодні не сприяють аналітичному осмисленню суспільних процесів, не приносять ідеологічних напрацювань, необхідних для консолідації і розвитку суспільства.

Аналітична складова інформаційної діяльності бібліотек може бути затребуваною в роботі економічних структур, у сфері бізнесу, маркетингових досліджень, безпеки підприємництва та ін. Як уже вказувалося вище, на сьогодні ця робота здійснюється спеціальними аналітичними структурами управлінських інститутів, компаній тощо та епізодично-інформаційно-аналітичними структурами на їх замовлення і, як правило, має закритий характер, тобто штучно обмежує задоволення відповідної суспільної затребуваності. Як зауважував бізнес-стратег зі світовою славою Кенічі Омає, «стратегі не відкидають аналіз. У дійсності без серйозного аналізу їм навряд чи вдасться щось зробити. Але вони використовують його лише для того, щоб стимулювати творчий процес, протестувати ідеї, що виникають, вивчити їх стратегічні наслідки або ж забезпечити успішне впровадження “диких” ідей з високим потенціалом, які інакше неможливо реалізувати належним чином» [7].

Застосовуване поняття «диких ідей» якраз і свідчить про глибокий індивідуалізм бізнесу в ставленні до використання аналітики. Бібліотечні установи водночас мають можливість певною мірою нейтралізувати цей індивідуалізм.

У цілому ж можна констатувати, що, незважаючи на об'єктивну потребу сучасності, інтелектуалізація суспільної діяльності розвивається недостатньо. У недостатній кількості такі продукти представлені й на вітчизняному інформаційному ринку, що перебуває в стадії формування. З урахуванням актуальності суспільних потреб саме в аналітичній діяльності, в аналітичних продуктах, що мають стимулювати активність суспільного розвитку, організація відповідної діяльності бібліотек набуває дедалі більшого значення.

Загалом, наголошує І. Давидова, «... сучасне інформаційно-бібліотечне виробництво ґрунтується на посиленні аналітичного компонента в обробці інформації, компонуванні отриманих даних і наданні інформаційних послуг, які базуються на когнітивних підходах» [2, с. 226].

Бібліографічна та реферативна інформація є традиційною для бібліотек продукцією, роботи ж у напрямі більш глибокої аналітико-синтетичної обробки документальних потоків лише розпочинаються. Необхідність проведення таких робіт зумовлена тенденціями переходу управлінських структур у всіх сферах суспільного життя (політика, економіка, наука, освіта, культура) до прогностичних форм діяльності з використанням багатоваріантних моделей розвитку подій. У зв'язку з цим правомірним видається висновок Л. Й. Костенка про те, що науково-інформаційне забезпечення таких форм діяльності може здійснити лише бібліотечна система, оскільки вона має найбільш значний документальний потенціал з глибокою історичною ретроспективою, достатнє представництво в регіонах, належний кадровий потенціал і значний досвід інформаційної діяльності [6].

Такий висновок підтверджується практикою бібліотечної діяльності останнього десятиріччя, яка демонструє, що в цій діяльності з'являється цілий спектр форм електронного інформування користувачів бібліотеки: починаючи від інформаційних і закінчуючи аналітичними. Створюються спеціальні структури для продукування інформаційно-аналітичних матеріалів, власних бібліотечних продуктів для сучасних категорій користувачів.

«Активізація бібліотечної діяльності на рівні сучасних потреб сприяє розширенню доступу до необхідних суспільству інформаційних ресурсів, розвитку вітчизняного інформаційного середовища, ефективному використанню сучасних інформаційних ресурсів, що може бути серйозним аргументом для прискореного розвитку, реалізації амбітних планів Української держави» [1].

Базою для сучасної аналітики в бібліотечних установах є насамперед моніторингова діяльність як один з перспективних напрямів у комплектуванні фондів. Загалом, моніторинговий підхід, як один з варіантів організації аналітичної роботи, передбачає виокремлення ряду ключових напрямів діяльності аналітиків, які формують бази даних, накопичують і застосовують методики, набувають власного досвіду. Достоїнства такої організації полягають у тому, що відслідковується генезис проблем, систематично виробляються рекомендації щодо їх вирішення. Проте за всієї привабливості цієї моделі їй притаманні істотні недоліки. Її використання має обмежений характер. Вона не розглядає ті проблеми, що виходять за межі подієвої інформації. Вона дає уявлення про перебіг подій, можливо, про основні моменти в певному, необхідному для розгляду, процесі, але висновків не дає. Такий вид узагальнення для первинної інформації на сьогодні затребуваний насамперед управлінськими структурами. Даний вид матеріалів в основі своїй інформаційний, що має певну аналітичну складову.

Бібліотечні установи, виходячи із запитів користувачів, займаються також й іншою інформаційно-аналітичною діяльністю. Вони дедалі більшою мірою використовують ту можливість, що можуть здійснювати моніторинг як нового матеріалу, яким вони комплектуються, так і наявних в їх розпорядженні фондів інформації відповідно до суспільних запитів, пов'язаних з реалізацією масштабних планів, проектів концептуального вирішення наявних проблем тощо.

Сьогодні, розглядаючи моніторингову діяльність бібліотек у досить широкому й узагальненому розумінні, необхідно виокремити такі найбільш затребувані користувачами її види: моніторингова діяльність подієва, моніторингова діяльність за фондами бібліотек, за ресурсами сучасних аналітичних структур в Інтернеті, а також інші форми такої діяльності.

Моніторингова діяльність подієва є узагальненням сукупності моніторингових матеріалів за тією чи іншою темою. Так, у практиці діяльності Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ) НБУВ найбільш популярними та затребуваними є оглядові матеріали, характерні для журналу «Україна: події, факти, коментарі», бюлетенів «Резонанс», «Безпека бізнесу» та для інших подібних видань, орієнтованих на різні групи користувачів. Виробництво власних інформаційно-аналітичних продуктів СІАЗ, наприклад, здійснюється в режимі «інформація – на базі інформації». На сьогодні можна визначити кілька напрямів, за якими затребуваність у такій продукції бібліотек найпомітніша: по-перше, інформаційно-аналітичні, аналітичні розробки з вузькотематичних напрямів, або ж з проблематики, що не розроблюється вітчизняними дослідниками. По-друге, узагальнення

інформації електронних ЗМІ та розробок аналітичних центрів з актуальних питань суспільного життя. По-третє, розробка методики й основних законотвірностей розвитку інформаційної діяльності бібліотек в умовах переходу до інформаційного суспільства. По-четверте, підготовка інформаційно-аналітичних матеріалів в інтересах дослідницьких проєктів, науково-технічних програм, реалізації грантових тем та ін.

Моніторингова діяльність за фондами бібліотек містить відповідну аналітичну діяльність, пов'язану з аналізом сучасної суспільно значущої, наукової, монографічної літератури. Вона розкриває перед користувачем можливості бібліотечних фондів. Такий вид моніторингу дає можливість для відбору матеріалів, що відображають досвід попередніх поколінь, їх напрацювання і може бути надзвичайно потрібною для замовників як дороговказ, орієнтир у власному напрямі роботи. У зв'язку з цим моніторинг за фондами має велике значення не тільки для аналітичної діяльності бібліотек, а й для підвищення рівня аналітичного забезпечення суспільної діяльності в цілому, може бути вагомим продуктом реалізації на інформаційних ринках.

Також досить затребуваною, як показує практика СІАЗ, є моніторингова діяльність за ресурсами сучасних аналітичних структур в Інтернеті (що стає важливим напрямом комплектування фондів бібліотеки). Популярність такого виду моніторингової діяльності бібліотек обґрунтовується зручністю готового продукту при виконанні всіх необхідних вимог щодо збереження права на інтелектуальну власність.

Сьогодні вдосконалюються також методики відбору потрібної інформації з сучасних загальноцивілізаційних ресурсів. При цьому варто зазначити, що значна частина такої інформації, сформованої в умовах, що відрізняються від нашої історико-культурної традиції, потребує того чи іншого рівня адаптації, «прив'язки» до умов використання в нашому середовищі.

Лише в цьому випадку використання всіх обсягів інформації сприяє розвитку Української держави як суверенної, рівноправної в міжнародних відносинах, нації самобутньої і рівної в міжнародній спільноті.

І навпаки, штучне привнесення ідей, методик і порад на наш національний ґрунт задля малопереконливих в історичній перспективі переваг уніфікації, зрештою, внаслідок своєї неорганічності виявляється гальмуючим фактором, збіднює процес розвитку суспільного прогресу в його потенційних можливостях, багатогранності. Варто зауважити, що різноманітність аналітичних продуктів бібліотек обмежується лише межами запитів на такого роду матеріали.

Загалом, аналітична діяльність, або аналітика, є напрямом інтелектуальної діяльності людей, що спрямований на вирішення завдань, що виникають у різних сферах життя людей і є вченням про побудову ло-

гічних роздумів і висновків. Поступово аналітика з участю бібліотечних установ розвивається в розгалужену і складну систему знань, до якої входять логіка як наука про закономірності й операції правильного мислення, наукова методологія як система принципів, методів і прийомів пізнавальної діяльності, евристика – дисципліна, метою якої є відкриття нового в науці, техніці й інших сферах життя, коли відсутній алгоритм вирішення того чи іншого пізнавального завдання, а також інформатика – наука про інформацію, способи її одержання, нагромадження, обробки і передачі. Кожна із складових частин аналітики підпорядкована вирішенню завдань, які зумовлюються певними проблемами, що виникають у діяльності людей, і має свою структуру [8].

Процес підготовки аналітичних матеріалів складається з двох етапів: по-перше, це аналіз, під час якого розглядаються конкретні матеріали на необхідну тематику і, по-друге, це вже безпосередньо синтез отриманої (відібраної) у відповідності із заданою темою інформації.

Якщо ж розглядати аналітичну діяльність саме в бібліотеці, то слід зазначити, що її потрібно розглядати як аналітику, підготовлену саме на базі наявних у бібліотеці ресурсів, або тих ресурсів, якими бібліотека на сьогодні комплектується. Така аналітична робота орієнтована передусім на задоволення запитів специфічної аудиторії користувачів бібліотек. Сьогодні ж найбільш перспективними, суспільно значущими користувачами бібліотек є користувачі корпоративні (представники бізнесу, політики та ін.). Відповідно, бібліотеки, для того щоб нині бути затребуваними, готують матеріали, зручні для користування саме таким користувачам. До таких матеріалів, у першу чергу, на сьогодні слід віднести: тематичний підбір матеріалів з використанням методик аналітичного групування (матеріали предметно-орієнтованих баз даних, спеціально скомпоновані моніторингові матеріали, матеріали, орієнтовані на вирішення проблем міждисциплінарного значення та ін.), тематичні огляди і, власне, прогнозно-рекомендаційні аналітичні продукти.

Враховуючи тисячолітній досвід роботи бібліотеки в системі документальних комунікацій, центральним спрямуванням інформаційно-аналітичної діяльності бібліотеки є вилучення з документалізованого потоку нової інформації, її представлення та синтезування інформаційних моделей об'єктів або нового знання [5]. Отримані результати «можуть бути прийняті до використання в циклі управління і в процесах формування поведінки об'єктів на різних рівнях їх системної або суспільної організації як при задоволенні суспільних потреб в інтелектуально насиченій інформації (бізнесу, політики, науки, освіти), так і для управління суспільною інформацією в бібліотеках і через бібліотеку, а також у циклі управління бібліотечною системою як суспільним утворенням» [4, с. 115].

Отже, в першу чергу на сьогодні *бібліотечна аналітика [гр. analytikos] – це інформаційно-аналітичний продукт, що стосується аналізу інформації бібліотечних фондів, здійснений із застосуванням методів аналізу, призначений для вивчення замовником змісту суспільних процесів і явищ.* Аналітична продукція – це, передусім, відповідь на об'єктивні потреби користувача, пов'язані з необхідністю осмислення значних обсягів інформації, розміщеної в фондах бібліотек, як сучасних суспільних центрів інформації.

Очевидно, що крім даного напряму розвитку аналітичної діяльності бібліотек найближчим часом актуалізуються також і інші. Насамперед це буде стосуватися наукового (аналітичного) осмислення досвіду бібліотечної діяльності в сучасних умовах, з освоєнням електронних інформаційних технологій, з урахуванням сучасних, у тому числі дистантних запитів користувачів. Актуальним напрямом аналітичної діяльності бібліотек, як посередників між глобальним інформаційним простором, насамперед його інтернет-ресурсами, і різними категоріями користувачів у нашому суспільстві, найближчим часом стане узагальнення закономірностей впливу глобального інформаційного простору, аналітична характеристика наявних у ньому ресурсів та ін.

Підготовка аналітичних матеріалів різного призначення в бібліотечних закладах уже сьогодні може виконувати дві дуже важливі функції. По-перше, з новими затребуваними інформаційно-аналітичними продуктами бібліотечні установи зможуть успішно виходити на внутрішні і зарубіжні інформаційні ринки і тим самим певною мірою поліпшувати свою матеріальну забезпеченість. Рівень такої забезпеченості буде зростати з рівнем розвитку відповідних ринків та ефективністю входження в них. Варто до цього додати, що оцінка інформаційно-аналітичних продуктів на ринках у недалекому майбутньому може стати істотним індикатором якості цих продуктів.

По-друге, розвиток інформаційно-аналітичної діяльності в бібліотеках, підготовка затребуваних замовниками аналітичних продуктів може стати важливим чинником подолання наявного відставання бібліотечної сфери від запитів сьогодення.

Список використаних джерел

1. *Горовий В. М.* Оновлення бібліотек як фактор підвищення ефективності інформаційних ресурсів // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. Вип. 21 / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, АБУ. – К., 2008. – С. 15.

2. *Давидова І. О.* Бібліотечне виробництво в інформаційному суспільстві / І. О. Давидова. – Х. : ХДАК, 2005. – 295 с.

3. *Дегтяр А.* Інформаційно-аналітична діяльність як засіб підвищення якості державно-управлінських рішень // Вісн. Української академії державного управління при Президентіві України. – К., 2003. – № 1. – С. 409.
4. *Льганаєва В. О.* Аналітика в структурі бібліотечної діяльності / В. О. Льганаєва // Вісн. Харк. держ. акад. культури: зб. наук. пр. – Х., 2007. – Вип. 23. – С. 109–117.
5. *Кобелєв О.* Інформаційно-аналітична діяльність бібліотек як соціокомунікаційний феномен [Електронний ресурс] / О. Кобелєв // Режим доступу: [www.nbuv.gov.ua/portal/Soc Gum/VKP/2009 10/V/st7](http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VKP/2009_10/V/st7). – Назва з екрана.
6. *Костенко Л. Й.* Бібліотека інформаційного суспільства / Л. Й. Костенко, М. Б. Сорока // Бібл. вісн. – 2002. – № 3. – С. 33–38.
7. *Омае К.* Мышление стратега: Искусство бизнеса по-японски / К. Омае; пер. с англ. – 2-е изд. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2008. – С. 17.
8. *Сурмін Ю. П.* Аналітична діяльність / Ю. П. Сурмін // К. : Центр інновацій і розвитку, 2002. – С. 6–10.